

Írásrózsa

Az elmúlt hét évben minden este a naplóját olvastam, egyszerre nem sokat, néhány oldalt, de ennyit minden este elolvastam.

Ha regényt írnék, akkor úgy mondanám, hogy minden vagy majdnem minden este, de most nem regényt írok, hanem valami mást, hogy kicsit vagy nagyon mást, ezt még nem tudom.

A regényt tegnap fejeztem be, még erősen bennem van ez a hang, valakinek vagy valaminek a hangja, aki nem én vagyok, de közel áll hozzám.

Ez volt írás közben az egyik szabály, a hangnak veszélyesen közel kellett lennie hozzám – de máris pontosítanom kell, amit mondok, nem igaz vagy nem teljesen igaz, hogy a regényt tegnap fejeztem be, mert kézzel írok, és a kézzel írt változatot már hónapokkal előbb befejeztem, azután az utolsó fejezetek gépelése következett, de néhány hete annak is a végére értem, most tehát csak a géppel írt változat ellenőrzését, gyomlálását fejeztem be.

Úgy tűnik, mindenre figyelni kell, minden apró részletet mérlegelni, ha igazat akar mondani az ember.

A naplójából azt olvasom ki, hogy az igazság kérdése őt is foglalkoztatta.

Mi az igazság.

Meg lehet-e ismerni az igazságot.

Megcsalt-e például a szerelmem azon a hosszú, illatos éjszakán.

Nem, az említett naplóban másról van szó, az igazság kérdése nem a hűség, hanem a háború kapcsán merül fel, ami mégiscsak súlyosabb dolog annál, hogy kivel feküdt le a kedvesünk.

Vagy nem tudom, nem biztos, hogy súlyosabb.

Lehet, hogy ami két vagy három ember között történik, fontosabb annál, mint ami az úgynevezett nemzetek között történhet.

Ezt már régebb óta így gondolom, most pedig egyre inkább azt érzem, hogy a nemzetek között sem történik más, köztük is ugyanaz történik, mint azon a csillagtalán, hosszú éjszakán, csak más méretben, másmilyen díszletek között, és ez a történet másféle pusztítást végez, de a lényeg ugyanaz.

Ezért lett az elmúlt húsz vagy huszonvalahány évben egyik visszatérő témám a háború.

A másik pedig a szerelem, helyesebben a kapcsolat két vagy három ember között, vagy még pontosabban kifejezve, a lehetséges kapcsolatok feltérképezé-

A szöveget 2021-ben kezdtem írni, de csak az első néhány oldal készült el, a többi vázlatban maradt. Másfél évvel később a Humboldt Egyetem felkért, hogy tartsak előadást az írásról, ekkor született meg az esszé angol nyelvű változata, mely 2023-ban hangzott el Berlinben. A végleges (vagy ideiglenesen végleges) magyar szöveg részben az angol változatnak a fordítása. Hogy miért volt könnyebb erről angolul írni, egy másik esszé témája lehetne.”

se, melyek két vagy több embert érintenek – amivel nem arra akarok utalni, hogy ami két vagy több ember között létrejöhet, annak mindig vagy majdnem mindig a szerelemhez van köze, ugyanakkor azt sem szívesen mondanám, hogy ez a gondolat távol áll tőlem.

Mégse ezek miatt a súlyos vagy nem súlyos kérdések miatt olvastam az elmúlt hét évben minden este Thomas Mann naplóját, melyet sokan terjengősnek, unalmasnak és fontoskodónak tartanak, emellett okoskodónak is, de leginkább mégiscsak unalmasnak, olvashatatlanul unalmasnak.

Mondani sem kell, hogy a megállapítások egyikével sem értek egyet, a naplója, úgy hiszem, egyik legélénkebb, legizgatóbb, legidőszzerűbb munkája ennek az írónak, erre még lehet, hogy később visszatérek – mégse a háború, a szerelem vagy az igazság elevenbe vágó kérdései miatt olvastam ezeket a jegyzeteket minden este, hanem azért, mert dolgozni kezdtem egy szövegen, és nem tudtam, hogy mi lesz belőle.

A rózsákról akartam írni.

Illetve nem jól mondom, megint pontatlanul fogalmazok, mert nem szándék vagy akarat volt, hanem szükség vagy kényszer, akartam vagy nem akartam, a rózsákról kellett írnom.

Rózsák közt születtem, rózsák közt nőttem fel, mondja a főhősöm, és ez rám éppen így igaz, de a könyvben nem magamról írtam, eszembe sem jutott, hogy magamról írjak, éppen ellenkezőleg, ennek az írásnak a legfőbb mozgatója az volt, hogy hogyan ne írjam meg azt, ami történt.

Nem a saját történetemet írtam, és nem a családom történetét, habár mindazt, amit a rózsákról tudok, ennek a kétféle történetnek köszönhetem, és ezt a legkevésbé sem bánom, inkább hálás vagyok érte.

Ma már legalábbis csak a hálát érzem.

Nagy kérdés persze, hogy ki lehet-e találni történeteket.

Még nagyobb kérdés, hogy lehet-e igaz egy kitalált történet, lehet-e az úgynevezett valóságnál igazabb.

Egyik megrázó tapasztalatom, melyre az írás során jutottam, hogy a valóságot nem lehet megírni, talán elmondani sem lehet, ezt nem tudom, de megírni biztosan nem lehet, hiába történtek olyan dolgok, melyekről úgy érezzük, hogy mindenképp meg kell őket fogalmaznunk, a valóság, vagy amit annak nevezünk, mindig erősebb.

Mintha csak a képzeletbe merítve, rajta átengedve, átszűrve tudnánk megközelíteni a valóságot.

Ezért volt ennek az írásnak a legfőbb mozgatója, vezérelve, ösztönzője, hogy hogyan *ne* írjam meg azt, ami történt.

Egyik oldalon tehát az úgynevezett valóság, néhány erős vagy erősnek vélt történet, a másik oldalon pedig a kényszer, hogy írnom kell, ami ugyanolyan erősnek bizonyult, mint maguk a történetek, és a kétféle erő hullámai közt vergődve nem tudtam mást tenni, egyensúlyra törekedtem, vagyis arra, hogy ha lehet, akkor a felszínen maradjak, ne merüljek, ne süllyedjek el, mert ahogy említettem, nem akartam a magam valóságáról írni, de valamit mégis írnom kellett, hogy a magam valóságát elviseljem, ezért keresni kezdtem, és ami azt illeti, elég sokáig

kellett keresnem a megfelelő távolságot, ahonnan nézve beszélni lehet, vagy kevésbé nagyképűen fogalmazva, ahonnan nézve beszélni tudok a rózsákról.

Ezek minden írás esetében megkerülhetetlen kérdések, nem elméleti, hanem nagyon is gyakorlati kérdések, hogy milyen hangon, milyen távlatból, milyen nézőpontból tudok beszélni a tárgyamról.

Jorge Semprún az elbeszélés nehézségeiről szóló könyvében azt írja, hogy sok mindent el lehet mondani, lényegében mindig mindent el lehet mondani, hiszen a nyelvben minden benne van, beszélhetünk a szerelemről, mondja, beszélhetünk a kegyetlenségről és Istenről, ami nem kevés, jegyzi meg, beszélhetünk a rózsáról, a hajnali harmatról és a gyengédségről, mondja, de komoly kétségei vannak afelől, hogy el lehet-e mesélni a haláltáborok tapasztalatát.

Minden bizonnyal ezt is el lehet mesélni, teszi hozzá, csak idő kell, idő és vakmerőség, mert ez az elbeszélés alighanem határtalan, az is lehet, hogy végtelen lesz, mondja, vagy legalábbis beragyogja a lehetőség, hogy az idők végéig folytatható.

Ezzel a végtelenített írással viszont megint csak azt sugallja, hogy ez a tapasztalat emberi képességekkel nem átadható.

A rózsákról tehát lehet beszélni, de a haláltáborok tapasztalata nem elmondható – ezt olvasom ki abból, amit Semprún ír, és a megállapítás második részével minden további nélkül egyetértek, de abban, amit a rózsákról mond, nem vagyok biztos, már akkor sem voltam benne biztos, mikor a szöveget először olvastam.

Ezt kérdőjeleztem meg, és éppen ebben a nyomasztó távlatban, a megsemmisítő táborok hidegen fénylő távlatában, mikor írni kezdtem a regényem.

Lehet-e beszélni róluk, tényleg el lehet-e mondani a rózsákat.

Az elmúlt hét évben, amíg a regényt írtam, tulajdonképpen végig ezen a kérdésen gondolkoztam, a rózsákról szóló regényem ennek az újra és újra feltett, vagy inkább folyamatosan fenntartott kérdésnek a lenyomata, pecsétje és foglaltata.

Thomas Mann nem kevés keserőséggel állapítja meg a háborús tájékoztatás kapcsán, hogy alig lehet értesülést szerezni, nem lehet megtudni, egyszerűen nincs kihez fordulni, ha szeretnénk megismerni a puszta tényeket.

Pedig milyen egyszerű dolgokról van szó, mondhatnánk.

Lebombázták vagy nem bombázták le.

Elsüllyesztették vagy nem süllyesztették el.

Lefeküdtek vagy nem feküdtek le azon a sötéten ragyogó, illatos éjszakán.

Maguk a tények még, persze, nem feltétlenül jelentik az igazságot.

A hatalom, bármilyen hatalom megszerzésére, megtartására és kiterjesztésére irányuló manipulációs módszereink közül, úgy tűnik, máig az a leghatékonyabb, ha a szót és a tettet különválasztjuk, és egyfelől mindent megteszünk, amit a célunk érdekében tenni kell, másfelől mindig azt mondjuk, semmi más, mindig csak azt, amit a hatalom megszerzése, megtartása és kiterjesztése érdekében mondani kell, és ehhez rezzenéstelenül tartjuk magunkat akkor is, ha a kettő nem fedi egymást.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a legtöbb esetben megközelítőleg sem fedik egymást.

Mást teszünk, mást mondunk, és megint más az, amit gondolunk, ez azonban mégse egyenlő a hazugsággal, erre hivatkozni túl egyszerű volna, inkább a képzelet munkájáról lehet szó, arról a képességünkről, hogy másféle valóságot teremthetünk, párhuzamos valóságot, ha a szükség úgy kívánja.

Márpedig a hatalom szüksége, úgy látszik, mindennél jobban ezt kívánja.

Thomas Mann az ilyen politikai helyzeteket idétlenül kínzónak nevezi, és ebben nemcsak egyetértek, hanem mélyen együtt érzek vele – mindazonáltal a naplóját, ahogy már említettem, mégse az igazság kérdései miatt olvastam minden este, hanem az írással kapcsolatos feljegyzései miatt, ezek ugyanis sokat segítettek, ezek segítettek a legtöbbit, jöllehet a nácizmusra vonatkozó megfigyeléseiből is sokat tanultam, tulajdonképpen ezek alapján sikerült úgy-ahogy eligazodnom abban az idétlenül kínzó politikai helyzetben, amelyben ma is élünk.

A naplójában viszont leginkább azokat a részeket húztam alá piros ceruzával, melyekben azon kesereg, panaszkodik, fanyalog vagy éppenséggel nyög, hogy nem megy neki, ma sem ment, már megint semmire nem jutott az írással.

Nekem sem ment, nyögtem, kínlódtam, gyötrődtem.

Ugyanúgy gyötrődtem, mint a rózsák, ha árnyékos helyre ültetik őket.

Meglehetősen sötét helyeken jártam ezekben az években, mégse adtam föl, próbálkoztam, kínlódtam, nyögtem – illetve az igazság az, hogy többször is föladtam, de valami erősebb volt nálam, ma úgy mondanám, hogy a rózsák voltak erősebbek, ezért minden alkalommal, mikor föladtam, hamarosan újra nekifutottam, megint próbálkoztam, nyögtem, kínlódtam, és megint nem ment, nem tudott vagy nem akart menni, ezért egy idő után megint abba hagytam.

Legalább ötször vagy hatszor végleg föladtam, de a rózsák minden alkalommal erősebbnek bizonyultak, ezért újra kellett kezdenem, mintha ők akarták volna, mindenáron azt akarták, hogy megírjam őket.

Több irányból elindultam, többféle hangot, több nézőpontot kipróbáltam.

Tulajdonképpen egyik sem volt rossz, hiszen mindegyikkel sikerült valameddig eljutnom.

Az írás első évében például sokat foglalkoztam azzal az ötlettel, hogy mi lenne, ha a hőszöveget megkettőzném, és olyan ikerpárról írnék, akikkel ugyanaz történik, ugyanazok a súlyos dolgok, mintha ezzel akartam volna érzékeltetni, hogy olyan valamiről van szó, ami egyetlen embernek sok, túlságosan sok.

A képzeletem egy ideig komoly lehetőséget látott ebben, mivel a történetet így a maga oldalára billenthetné volna, mégpedig jelentős mértékben, az arányérzésem viszont tiltakozott, kezdettől fogva tiltakozott, vagy mondhatom úgy is, hogy a rózsák tiltakoztak, nem hagyták, hogy bizonyos dolgoktól a megengedettnél jobban eltávolodjak, így végül ezt az ötletet is elvettem.

Hiszen éppen arról kellett írnom, hogy mennyit képes elviselni az ember.

Magában véve tehát, ahogy említettem, egyik próbálkozásom sem volt rossz, de sajnos nem voltak elég jók sem.

Mást kerestem, valami mást, vagy talán pontosabb, ha ezt is úgy mondom, hogy a rózsáknak másra volt szükségük, késeket, ollókat, kapákat akartak, azokat az éles eszközöket, melyekkel a valóságban is dolgoztam, ezekben az években ugyanis nemcsak papíron, hanem ténylegesen, az úgynevezett való-

ságban is rózsákkal dolgoztam, és mikor a szerszámainkról, ezekről az éles eszközökről kezdtem írni, melyeket a rózsák közt használunk, akkor már nem sok kellett ahhoz, hogy a műtétekig, az élő test felvágásáig eljussak, ezzel pedig megvolt a távlat, amit kerestem, jóllehet néhány hónapra még szükségem volt, néhány hónapra vagy inkább évre, hogy megértsem és elfogadjam, a rózsákról a műtétek felől nézve, a műtétekről pedig a rózsák irányából közelítve tudok beszélni.

Ma is úgy gondolom, hogy ez jelentette a megoldást, mert ebben az egymásra nézésben, ebben a változó, ide-oda mozgó nézőpontban csíráként mindannak a lehetősége megvolt, ami később kipattant, hajtani kezdett, és végül bokrokká terebélyesedett ebben a szövegben, mely nemcsak a témáját, hanem a formáját is a rózsáknak köszönhette.

Mindez persze csak lassan, fokozatosan világosodott, és tulajdonképpen már a könyv végéhez közeledve értettem meg, addig nem lehettem egészen biztos abban, hogy mi az, amit csinálok.

Ez így volt jó, nem akartam, hogy világosabb legyen, szükségem volt erre a homályra és a belőle fakadó kockázatra, hogy dolgozni tudjak, hiszen ez is a munka része volt, a kockázat, amit az írók ritkábban emlegetnek, inkább a performanszművészek szoktak beszélni róla, akik a saját testükkel dolgoznak, és miközben dolgoznak, nemritkán valódi sebeket szereznek.

A valósághoz én is közel mentem, délelőtt az írott rózsákkal, délután a valódi rózsákkal dolgoztam, ez pedig azt jelentette, hogy miközben írtam, a karom és a lábam tele volt sebekkel, tele volt véres karcolásokkal, melyeket a rózsák közt szereztem.

Képzelet és valóság ilyen mértékű közelítésében szintén nagy adag kockázat rejlik, de arra mindig ügyeltem, hogy a kettő ne érjen össze, az írott rózsák és a valódi rózsák soha nem eshettek teljesen egybe.

Ez volt a másik szabály, végig maradnia kellett közöttük legalább egy papírvékony rétegnek.

És nem csak a rózsákkal, mással is így voltam.

Ha például valamelyik utcában fák voltak, akkor a fákat meghagytam, de ahol a valóságban hársfák sorakoztak, ott a könyvben ostorfákról írtam, ahol pedig tölgyeket találtam, oda a képzeletemben platánokat ültettem.

Másként nem nagyon lehet, korábban erről már többször olvastam, de hogy mennyire nem lehet másként, ezt most a saját bőrömon tapasztaltam.

Képzelet és tapasztalat viszonyáról régen, mondhatni a kezdetek kezdetén fontos dolgokat olvastam, de csak most értettem meg, mikor a rózsákról írtam, hogy a szöveg árnyalatosságát tényleg a képzelet adja, ettől lesz eleven, életszerű, amit írok, az irányt viszont, amerre mennem kell, a tapasztalat szabja meg, a képzelet vadhajtasait lemettzi, a túlzásokat, a mértéktelenül megnyúlt ágakat gyakorlatias mozdulattal megkurtítja, ha tehát a szövegemben a valóságossághoz akarok közelíteni, akkor a történetem sem a képzelet, sem a valóság irányába nem hajolhat el, a kettőnek megfelelő arányban kell állnia egymással.

A képzeletnek a tapasztalaton, a tapasztalatnak a képzeleten kell megmérnie magát, írja Nádas Péter abban a szép esszéjében, melyet régen, a kezdetek kezdetén olvastam, és aztán a következő években néhányszor még visszatértem hozzá.

Ezt a gondolatot később Proustnál is megtaláltam, azzal az árnyalatnyi, gyengéd különbséggel, hogy ő nem tapasztalatról, hanem érzékiségről beszél, a képzelet nála az érzékiségből merít újabb és újabb erőt, az érzékiség pedig, mondja, a képzeleten árad szét, hogy a saját határain átlépjen – de ahogy sok minden mással az életemben, ezzel is úgy voltam, hogy hiába olvastam el százszor, végül a gyakorlatban értettem meg.

A testi megértés nélkül, úgy látszik, nem sokra megyünk a tudásunkkal.

Tulajdonképpen ezt is a rózsáktól tanultam, hiszen mást jelent úgy írni valamiről, hogy túl vagyok rajta, eltávolodtam, az emlékezetemmel már bizonyos értelemben átalakítottam, és megint más, ha úgy írok róla, hogy benne vagyok, mindennap vele dolgozom, úgy értem, tényleg mindkét kezemmel, és nemcsak a kezemmel, hanem a vállammal, a derekammal, a térdemmel, de még a lábujjaimmal is, minden porcikámmal azon és azzal dolgozom, amiről írok.

A rózsákkal dolgozni nem jelent mást, mint szoros testi összefonódást, és úgy vettem észre, hogy írni róluk sem jelent mást.

Lehet, hogy így tudtam közel kerülni hozzájuk, egészen közel a rózsákhoz, és lehet, hogy ez a kétféle testi összefonódás tette lehetővé az elmozdulást, mely nélkülözhetetlen ahhoz, hogy kívülről láthassuk a dolgokat, már nemcsak az úgynevezett valóságot, hanem a tőlünk függetlenül létezőt – és ugyanez az elmozdulás tette lehetővé, hogy magunkat is kívülről, egy bizonyos távolságból szemléljem, ami ritkán adódó állapot, a maga teljességében talán soha nem megvalósítható, de a részlegesség ebben az esetben előbbre visz, termékenyebb, gyümölcsözőbb, vagy ha a rózsáknál maradok, akkor mondhatom úgy is, hogy ez a részleges látás nagyobb bokrokat növeszt, és több virágot hoz annál, mintha a teljességet látnánk.

A rózsákról írtam, hét éven át a rózsákról, és a végén azt láttam, hogy az írásom kezd olyaná válni, mint a tüskés ágak.